

FILOLOGIA

Carlos Rizos Jiménez
Universitat de Lleida
Institut d'Alcarràs

Poesia castellana que el Col·legi de Sant Ignasi de Lleida dedicà a l'Església de Betlem de Barcelona

pàg. 143-150

RESUM

Es donen a conèixer els tretze poemes en castellà inclosos al manuscrit que porta per títol *Algunas de las poesías que se pusieron en la Fiesta de la Translación del Santísimo Sacramento a la Iglesia nueva de Belén* (de l'any 1729), que forma part del fons de la Companyia de Jesús de l'Arxiu Municipal de Lleida. Tot situant el manuscrit en el context de l'acabament de la nova Església de Betlem (Barcelona) al 1729, analitzem tant la forma com el contingut d'aquests poemes i en fem una valoració literària.

PARAULES CLAU

Poesia, jesuïtes, castellà, segle XVIII, Barcelona.

ABSTRACT

In the manuscript *Algunas de las poesías que se pusieron en la Fiesta de la Translación del Santísimo Sacramento a la Iglesia nueva de Belén* (year 1729; AML, Jesuits) there are thirteen Spanish poems. On placing this manuscript in the context of conclusion of Bethlehem's Church (Barcelona) at 1729, we offer an edition of these poems and their critical analysis.

KEYWORDS

Poetry, jesuits, Spanish literature, 17th century, Barcelona.

A les II Jornades del Segrià a Estudi (La Granja d'Escarp, 2014) vaig donar a conèixer els documents de l'Arxiu Municipal de Lleida que contenen poemes que van escriure els jesuïtes, que són majoritàriament escrits en llatí (RIZOS 2015). Entre aquests documents en vaig descriure un que duia el següent títol: *Algunas de las poesías que se pusieron en la Fiesta de la translación del Santísimo Sacramento a la Iglesia nueva de Belén* (año 1729) (AML, Jesuïtes, capsa 4). Allà deia que consta de 28 pàgines numerades que contenen 51 poemes, dels quals només estan numerats els primers vint-i-cinc (tots en llatí); els vint-i-sis restants estan la meitat en llatí i l'altra meitat en castellà. Aquí ens ocuparem dels que estan en castellà.

Fig. 1. Façana principal de l'església de Betlem (foto: Carlos Rizos)

Amb aquests poemes el Col·legi de Sant Ignasi de Lleida retia homenatge a la inauguració de l'Església de Betlem de Barcelona (carrer del Carme, núm. 2, tocant a la Rambla dels Estudis), les obres de la qual s'havien iniciat al 1680 i van acabar aquell 1729, any en què fou beneïda (les obres continuaren fins al 1732). L'obra havia estat encarregada per la Companyia de Jesús a l'ar-

quitecte barceloní Josep Juli (+ Barcelona 1701), que es cuidà de l'obra, que fou dirigida pel pare jesuïta Francesc Tort (+ Tortosa 1739), arquitecte (de l'escultura se n'ocupà el també jesuïta Pablo Diego de Lacarre); la primera pedra, col·locada al 1681, fou beneïda pel bisbe de Barcelona, Alfonso de Sotomayor. D'altra banda, fixem-nos que el nostre manuscrit fa referència a la *Iglesia nueva de Belén*; això és perquè aquesta església substituïa una altra que s'havia construït al 1553 (vinculada al col·legi jesuític de Betlem, fundat al 1544) i s'havia incendiat al 1671, l'endemà de la celebració de les festes per la canonització de Sant Francesc de Borja (TRIADÓ 1984: 106 / VILA 2013: 123).

El manuscrit no ve signat, de manera que és anònim, tot i que per la data el podem circumscriure al cercle d'alguns jesuïtes del Col·legi de Lleida d'aquells anys dels que tenim alguna notícia: Valentí Prats va morir al Col·legi de Lleida el 5 de maig de 1738 (FEJÉR 1985-1990: 168) i va deixar tres llibres manuscrits que daten de 1733, 1734 i 1735 (RIZOS 2016: 20 i 35).¹ Al juliol de 1738 sabem que el rector del Col·legi de Lleida es deia Francesc Ferrer, ingressat a la Companyia de Jesús al 1719 (RIZOS 2016: 48). Però si pensem que alguns d'aquests poemes els podien haver escrit estudiants del col·legi, ens hem de remetre a una llista de 1725 amb vint-i-set noms que ens estalviem de reproduir aquí (GAYA MASSOT 1954: 230).

Vegem ara què diuen aquests tretze poemes, que presenten estructures diferents tot i que l'estructura de llur encapçalament és semblant. A diferència dels vint-i-cinc poemes numerats, que ocupen les onze primeres planes i venen encapçalats d'un títol i el gènere o tipus de composició estròfica al qual s'adscriu cada poema (epigrama o oda), els poemes no numerats tenen un encapçalament que presenta la següent estructura: 1) títol (format pel nom d'un mont de Terra Santa amb un aclariment en llatí de quina muntanya és);² 2) una cita bíblica en llatí (encapçalada normalment de la paraula *lemma* abreujada: *lem.*) amb la referència corresponent (títol del llibre bíblic i número de capítol), i 3) tipus de composició estròfica en castellà.

¹ Totes tres conservades al fons de la Companyia de Jesús de l'AML: *Aristoteles expositus ad mentem D...us Angelici et Eximii juxta communem Societatis Jesu Doctrinam* (1733, 138 fols.; AML, Jesuïtes, capsa 1, reg. 3); *Disputationes in Universam Aristotelis Logicam* (1734; AML, Jesuïtes, capsa 1, reg. 4); i *Disputationes Scholasticae in Universam Aristotelis Physicam* (1735, 273 fols.; AML, Jesuïtes, capsa 1, reg. 5). També en conservem un tractat manuscrit acèfal sobre lògica que comença al final de la *sectio 3^a*; la *sectio 4^a* porta l'epígraf *De Necessitate praessum in Clône (collatione?)* i està signat a Urgell el 16 de juny de 1734 (AML, Jesuïtes, capsa 4) (RIZOS 2016: 20 i 35). La cal·ligrafia que trobem en aquests textos, si van ser escrits per la mà de Valentí Prats, ens condueix a descartar Valentí Prats com a autor dels poemes perquè és completament diferent. En canvi, sí observem que és la mateixa que tenim al llibre que porta el núm. 6 com a registre (a la mateixa capsa 1), que no té autor i porta data de 1736; signat a Urgell, inclou tres obres: *Disputationes Scholasticae in universam Aristotelis Metaphysicam* (fols. 1-77), *Disputationes scholasticae in tres Aristotelis libros De anima* (fols. 82-143) i *Tractatus scholasticus de Concretis et Abstractis* (fols. 150-155).

² Com que alguns d'aquests topònims no són gaire coneguts, remeto als passatges de la Bíblia on trobem aquestes muntanyes. Per tal de dur a terme aquesta identificació, he fet servir una obra ja clàssica com és la *Geographia Sacra* de Nicolau Sanson (1653), tot i que per identificar aquests llocs amb més precisió (identificació amb llocs actuals, etc.) podem consultar obres més modernes com la *Toponimia Bíblica* de Jiménez Zamudio (2008) o el *Diccionario enciclopédico de la Biblia* (BOGAERT et al. 1993). A les traduccions aquests noms s'han vist modificats lleugerament, però jo ofereixo la forma més semblant a la llatina, ja que el nostre autor parteix dels textos de la *Vulgata* (a les referències segueixo l'edició de COLUNGA I TURRADO, 1946), segons veiem a les referències bíbliques que encapçalen els poemes.

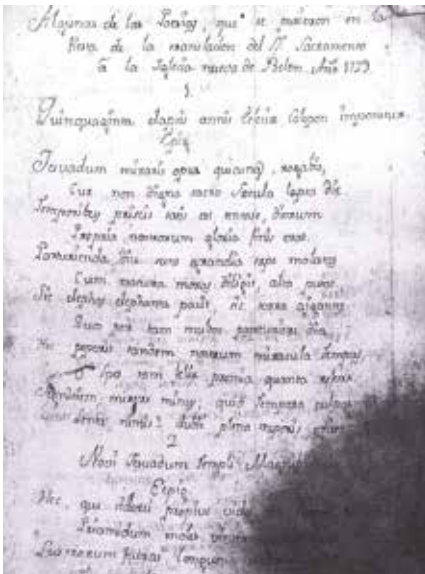

Fig. 2. Primera pàgina del manuscrit «Algunes de las poesias...».

Fig. 3. Pàg. 12 del manuscrit.

El conjunt dels poemes no numerats, a partir de la pàgina 12, ve encapçalat per un epígraf en llatí: *Noctem percutiens na<s>citur omine* ‘neix colpejant la nit per l’auguri’. Potser hem d’interpretar-lo pensant que el subjecte és la mateixa església de Betlem; l’auguri o presagi tal vegada faci referència al futur que l’autor atribuïria a la Companyia de Jesús (s’ensumava l’expulsió que Carles III decretaria al 1767? Preveia que algun dia tindriem un papa jesuïta com és Francesc I? —podem especular tot el que vulguem, però ens allunyariem de l’objectiu d’aquest treball, que és únicament donar a conèixer aquells poemes). En la transcripció dels poemes actualitzo tant l’ortografia com la puntuació d’acord amb la norma actual. Mantinc l’ús de les majúscules per respecte a la subjectivitat de l’autor, i passo a minúscules només les majúscules d’inici de vers sempre que la puntuació o la norma no ho requereixi.

El primer poema (p. 12) que tenim diu així:

*Gad<g>ad, Mons in &c^a, Beatissimam &c^a, Canción.³
 Deseaba el Soberano
 autor formar un Trono de su dicha
 en quien ni aun por sombra de desdicha
 intentara poner su inculca mano.
 Quería en ser humano
 copiar quanto pudiera el ser divino,*

*juntando por un modo relevante.
 Quiso en este milagro peregrino
 esmerarse su amor quanto pudiera.
 Quiso hacerse feliz quanto supiera.
 Supo esmerarse en él quanto quería.
 Echó el resto el Poder: Salió María.*

Veiem el segon poema (p. 14):

*Amaná, Mons in tribu Manassé: Veritas; Lemma:
 Coronaveris de capite Amaná (Cant. 4), Décima: ⁴
 Esta que gigante crece
 misteriosa elevación,
 esta cuyas flores son
 orla con que se guarnece,
 esta que al mirarle ofrece
 la más rara variedad,
 no sin mucha propiedad,
 de su hermosa cumbre erguida
 para corona a la vida
 que espero por la verdad.*

³ En el cas d’aquest primer poema veiem que hi manca la referència bíblica, limitada al *Beatissimam et cetera* (referida a la Mare de Déu), que ens deixa igual de confosos que la identificació de la muntanya com a *Mons in et cetera*. Això ens dificulta la identificació d’aquesta muntanya, que d’entrada relacionem amb Gadgad (Núm. 33:32 i Deut. 10:7). La cita bíblica, si la comparem amb un poema posterior (pp. 19-20), podem reconstruir-la com a *Beatissimam praedicaverunt* (Càntic dels càntics 6:8; cf. n. 17). Pel que fa a la forma mètrica, veiem que combina *endecasílabos* i *heptasílabos* amb rima aB-BAaC—CDDEE, on distingim una primera part, que seria l’estancia, i els últims quatre versos, que correspondrien a l’envió.

⁴ La referència bíblica (exactament el Càntic dels càntics 4:8: *coronaberis de capite Amaná* ‘seràs coronada des del cim del mont Amanà’) ens permet identificar sense cap dubte aquesta muntanya, que es troba al nord-oest de Damasc. Pel que fa a l’estrofa, és una *décima* perfecta. Quant a Manassès, fou fill de Josep (fill de Jacob) i Assenat, i germà d’Efraïm; fou cap d’una de les dotze tribus d’Israel. En efecte, la seva tribu, com la d’Aser i la de Neftalí, estava al voltant d’aquesta muntanya (SANSON 1653: s.v. *Amaná*).

El tercer poema (pp. 14-15) diu:

*Samaria, Mons in tribu Ephrain: Spina; Lemma: Sicut
lilium inter spinas (Cant. 2), Quintilla:⁵
Como [la] Azucena entre Espinas⁶
es Virgen vuestro candor
porque luces muy divinas
de la culpa en las ruinas
os <h>ortaron⁷ para flor.*

Fig. 4. Pàgs. 14-15 del manuscrit.

Vegem el quart poema (pp. 15-16):

*Sophim, Mons in tribu Ephrain; Favus distil<l>ans
(Cant. 4), Parejas Reales:⁸
Un nuevo Sofín ves, Monte glorioso
que del Cielo a la Cumbre aspira ansioso,
por lo feraz en Efraín plantado
más el León de Judá⁹; patria él ha dado
del sabroso panal de la dulzura,
que en su apellido el Monte ya figura.*

*Trocada de Sansón¹⁰ la antigua suerte,
para nuevo Problema salió el fuerte.
Salió, y aunque nacido, aunque criado
en tan amena cima aunque ave[n]zado¹¹
al dulce pasto de tan suave Monte,
lo mismo fue rugir, que de Aqueronte¹²
temblar el León rapaz y reverente,
ni osar alzar sus ojos ni su frente
hacia cumbre de donde despedido
le intimaba destierro aquel rugido.*

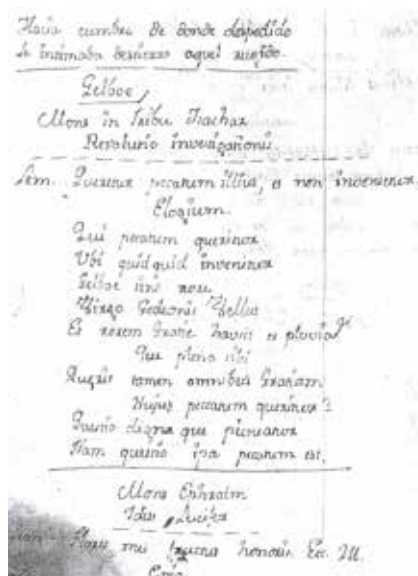

Fig. 5. Pàg. 16 del manuscrit.

El següent poema en castellà que trobem és el següent (pp. 18-19):

*Hebron, Mons in tribu Juda: Societas; Lemma:
Qu<a>e societas luci ad Tenebras (2 Corint. 6), Décima:¹³
Como la sombra insolente
ofuscará su Arbol
cuando apenas hasta el Sol
para sombra de su oriente,*

⁵ Es refereix al mont de Samaria (*III Reis*, 16:24), a l'homònima regió, que pertanyia, en efecte, a les tribus d'Efraïm i Manassès. Efraïm fou, com el seu germà Manassès, cap d'una de les dotze tribus d'Israel. La referència bíblica (*Càntic dels càntics* 2:2) es tradueix amb el primer vers de la *quintilla*.

⁶ La mètrica ens obliga a eliminar l'article *la* per tal d'obtenir un octosílabo, que és el vers que trobem a la resta de la *quintilla*, que es forma amb versos d'*arte menor* (un *eneasílabo* no hi té cabuda).

⁷ El verb *ortar* no existeix, i el cultisme *hortar* (pres del llatí amb el mateix valor que el seu derivat *exhortar*) el tenim documentat en castellà de manera molt escassa: el participi *ortado* amb valor adjectival el trobem en sis casos al *Libro de Alexandre* (segle XIII); al 1492 trobem l'infinitiu *hortar* (a l'anònim *Cancionero de Pero Guillén*); entre 1595 i 1615 tenim *haya hortado* (Felipe Guzmán Poma de Ayala, *El primer nueva corónica y buen gobierno*, al Perú); i ja al 1910 trobem l'imperfet *hortaba* (Antonio Navarro, *La Peña* [Alacant], 21 de març). Trec aquestes mencions del CORDE o *Corpus Diacrónico del Español* (web de la RAE).

⁸ El mont Sofim (*I Reis* 1:1: *Fuit vir unus de Ramathaim sophim*, també llegit com a *Ramatha in Sophim*) es trobava entre les muntanyes de la tribu d'Efraïm. La referència bíblica (*Càntic dels càntics* 4:11) té un clar referent al poema, format per *pareados endecasílabos* (per això anomenats *reales*, com l'*octava real*).

⁹ El *León de Judá*, d'acord amb el Cristianisme, és el mateix Jesús. En canvi, al Judaisme, correspon a Judà (*Gènesi* 49:9: *Catulus leonis Iuda*).

¹⁰ Veiem aquí la figura de Sansó (jutge d'Israel a la Bíblia) com a prototipus d'home fort.

¹¹ El context ens porta a pensar que on es escrigué *avanzado* 'acostumat' l'autor volia dir *avezado*, que té més sentit que *avanzado*.

¹² Aqueront és, com bé sabem, un riu de l'Hades, de manera que representa, per metonímia, el regne dels morts (però no l'Infern, ja que al poema entenem que és Jesús qui ha tornat d'allà).

¹³ El mont Hebron l'hem d'entendre com a referit als monts de Judea. En efecte, formava part de la regió de la tribu de Judà (SANSON 1653: s.v. *Hebron*). Pel que fa a la referència bíblica (*II Corint*. 6:14), ha de tenir entonació interrogativa. D'altra banda, fixem-nos que el tema és el *societas* 'companyia', concepte que hem de lligar amb la Companyia de Jesús (*Societas Iesu*) a què pertany l'Església de Betlem, destinatari dels poemes.

toda Luz y reverente,
 en voz de la sombra fría,
 en lucida Compañía
 con Rayos su gracia dora
 pues, al rayar esa Aurora,
 se ve ya en su lleno el día.

desarrollando Luz apunta el día,
 de la alta cumbre como de su oriente
 se ostentan brillanteces a porfía,
 de la alta Cumbre donde el más ardiente
 amor del mejor Febo¹⁶ residía.
 De la alta cumbre del Seír nevado
 nada diré: nació Dios Humanado.

Fig. 6. Pàgs. 18-19 del manuscrit.

Després venen dos poemes (p. 19) en octavas reales:

Seír, Mons in tribu Manase; Lemma: Dominus de Seír
 ortus est nobis (Deut. 33), Octava:¹⁴
 Allá en la cumbre del Seír Luciente,
 donde nace la luz y apunta el día,
 allá en la cumbre donde su horizonte¹⁵
 descubren brillanteces a porfía,
 allá en la cumbre donde el más ardiente
 amor del mejor Febo presidía,
 de allá nació el Señor cuyo Horizonte
 abarcaba el Seír, mariano monte.
 Otra:
 De la alta Cumbre el Seír Luciente

Tenim després una cançó (pp. 19-20):

Gadgad, Mons in deserto Pharan; Lemma: Beatissima
 pr<a>edicaverunt (Cant. 6), Canción:¹⁷
 Si en desmayo feliz nos convirtiera
 vuestro prudente¹⁸ amor al rayo airado,
 el Mundo ya mil veces sepultado
 en sus mismas cenizas estuviera,
 infelice se viera
 el Hombre ya caído,
 de males y miserias oprimido,
 a no ser que, por vos, ya los Rigores
 en bienes se conviertan y favores,
 oh Virgen Soberana,
 que mucho, si de vos todo el bien mana,
 felice os llame ya en el primer punto
 el Hombre y Mundo todo de por junto.
 [in margine: También / se pued- / en poner / estos
 otros / dos versos:]
 Feliz os llamen y en el Primer punto
 Tierra, Mar, Aire, Fuego de por junto.

A la mateixa pàgina 20 inclou un altre poema:

Gi[c]hon, Mons extra Jerusalem; Vallis exaltabit<ur>
 (Isai. 40), Octava:¹⁹
 ¡Oh arcana oposición! En donde ciega
 o absorta la razón el rumbo ignora.

¹⁴ A la Bíblia trobem tres muntanyes amb aquest nom: dues pertanyen a la tribu de Judà i una altra a la de Manassès (SANSON 1653: s.v. Seir mons tertius). La referència bíblica està incompleta: *Dominus de Sinai venit, et de Seir ortus est nobis* (Deut. 33:2).

¹⁵ El sintagma *su horizonte* (sense *h-* al manuscrit) el trobem escrit sobre un altre que apareix ratllat, *el más ardiente*, emprat dos versos més avall.

¹⁶ Recordem que Febus és Apol·lo, el déu del sol.

¹⁷ Al manuscrit llegim *Galgad*, però cal corregir aquesta forma perquè ja hem comprovat al primer poema que l'autor no té del tot clar aquest nom (aleshores escrigué *Gadad*). Penso que es tracta del mateix nom perquè allà el lema bíblic era també *Beatissima &c*^a (ara veiem que aquell *et cetera* es pot restituir com a *praedicaverunt*; no veig tan clara la referència bíblica al Càntic dels càntics perquè només llegiem *Can*, sense el número de capítol que tenim aquí, i a més a més aquesta abreviatura també es pot referir a la paraula *Canción*, que és el tipus de composició estròfica que hi trobem, la mateixa que ara). D'altra banda, ha de ser *Gadgad* perquè és una muntanya; altres noms semblants que trobem a la Bíblia fan referència a altres realitats geogràfiques: *Galgal* (ciutat), *Galaad* (regió), muntanya i ciutat). Pel que fa a la cita bíblica, el versicle complet diu: *una est columba mea, perfecta matris suae, electa generici suae. Viderunt eam filiae et beatissimam praedicaverunt; Reginae et concubinae, et laudaverunt eam* (Càntic dels càntics 6:8). Pel que fa a la mètrica, veiem —com al primer poema, dedicat a la mateixa muntanya— que segueix la de la *canción*, formada per una *estancia* que acaba amb un *envío*: ABBAacCDDDeEFF(FF). D'acord amb el que diu l'autor al marge, els dos darrers versos són opcionals.

¹⁸ L'adjectiu *prudente* l'ha escrit a sobre de la paraula ratllada *amor*, després tornada a escriure per seguir amb el vers.

¹⁹ No sabem si es podria referir al riu *Gehon* (Gènesi 2:13), de vegades transcrit com a *Gihon*. El problema no és només que el nostre autor es refereix a una muntanya i no a un riu (un procés metonímic ho justificaria) sinó que el nostre autor situa la muntanya als afores de Jerusalem i el riu del Gènesi envoltava Etiòpia. Pel que fa a la referència bíblica, el versicle sencer diu així: *Omnis vallis exaltabitur, et omnis mons et collis humiliabitur; et erunt prava in directa, et aspera in vias planas* (Isaïes 40: 4). La composició estròfica ja veiem que és una octava real.

Monte al discurso su eminencia niega,
 ameno valle entre delicias mora,
 de astros su frente a coronarse llega,
 fértil e intacto la razón le adora,
 pues de su dignidad la cumbre altiva
 en otro abismo de humildad estriba.

Fig. 7. Pàgs. 20-21 del manuscrit.

A la pàgina següent (p. 21) tenim una altra cançó:

*Hachila, Mons in deserto Ziph: Dulcedo in ipsa; Lemma: Stillabunt montes dulcedinem (Amos 9), Canción Real:*²⁰
 Dichosa cumbre en quien miró trocado
 su antiguo ceño el tiempo en Siglo de oro,
 donde, quedando exento tu decoro
 de la villana injuria del arado,
 da el Fruto deseado
 Cibele²¹ sin el susto
 de la cizaña vil o el can adusto;
 y el maná con envidia de los Cielos,
 desatado en mil puros arroyuelos
 de tu precioso seno
 es antídoto dulce a aquel veneno
 que ocultó el áspid en mentida plata
 la breve pompa del Abril maltrata
 y al néctar puro que a tus venas bebe
 la vara de Jesé²² su aliento debe.

A continuació tenim una altra *décima* (pp. 21-22):

*Garizima, Mons in tribu Ephraim: Mons redemptorium; Lemma: Pones Benedictionem super Monte Garizim, Décima:*²³
 Cercano a la procesión,
 Israel de su esperanza
 en este Monte afianza
 copiosa su redención.
 En él toda bendición
 Libertad y Reino espera;
 mas en vano presumiera
 ver satisfecha su gana
 si a infame opresión tirana
 sujeto este Monte fuera.

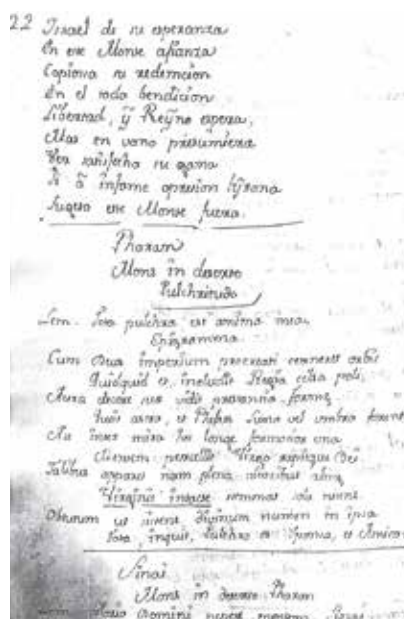

Fig. 8. Pàg. 22 del manuscrit.

Els últims poemes en castellà que trobem són aquestes dues *cuartillas* (p. 24):

*Hebal; Lemma: Edificavit Josue altare Domino Deo Israel in monte Hebal (Jos. 8), Cuartilla:*²⁴
 ¿A qué tan divino esmero
 de gracia tan singular?
 A que el Santo de ese altar
 es la Madre del Cordero.
Phasga, Mons in tribu Ruben: Altitudo; Solium plenae

²⁰ El turó Haquilà (*I Reis* 26:1) es trobava davant del desert Zif (cf. *I Reis* 23: 14; SANSON 1653: s.v. *Hachila*). La cita bíblica veiem que parteix del llibre d'Amós (9:13) 'els monts destil·laran delícies'. Pel que fa a la composició estròfica, veiem que segueix l'esquema de la cançió castellana, combinant *endecasílabos* i *heptasílabos* distribuïts, d'acord amb la rima, de la següent manera: ABBAacCDDDeEFFGG.

²¹ Recordem que Cibele és la deessa de la natura, especialment de la vegetal, i encarna la Mare dels Déus o Gran Mare.

²² La vara de Jesé correspon a la mare de Déu, Maria. Jessè, de la tribu de Judà, fou el pare de David, rei d'Israel. I l'arbre de Jessè, en la iconografia cristiana, consta de tres parts: l'arrel és el mateix Jessè, la vara és Maria i la flor és Jesucrist (MANZARBEITIA 2009: 1).

²³ El mont Garizim es trobava prop de Samaria (*Deut.* 11:29), circumstància que el situa en l'àmbit de la tribu d'Efraïm. D'altra banda, veiem que la cita bíblica no ve referenciada; es tracta de l'esmentat passatge del *Deuteronomi*: *Cum vero introduxerit te Dominus Deus tuus in terram, ad quam pergis habitandam, pones benedictionem super montem Garizim, maledictionem super montem Hebal.*

²⁴ Al manuscrit el nom de la muntanya el llegim com a *Lecbal*, però si consultem la Bíblia Vulgata comprovem que un altre cop és una badada de l'autor: *Tunc aedificavit Josue altare Domino Deo Israel in monte Hebal (Josuè 8: 30).*

*altitudines a principio (Jer. 17), Cuartilla:*²⁵
 Si ya en mi principio fui
 trono a la mayor alteza,
 ¿Cómo de Adán la bajeza
 pudo imaginarse en mí?

Fig. 9. Pàg. 24 del manuscrit.

Cal dir que aquesta llista de poemes dedicats a diferents muntanyes de Terra Santa no es pot concebre sense la resta de poemes, escrits en llatí (a partir de la pàgina dotze, és a dir, els que no trobem numerats²⁶), dedicats també a diferents muntanyes de les Sagrades Escripures: *Moseroth, mons in deserto Pharam: eruditio* (Lemma: *Beatus Homo quem tu eridieris*; Psalmi 93:12): *Doctum Exemium Elogium* (pp. 12-13; 18 vv. polimètrics); *Horeb, mons in deserto Pharam*²⁷ (Lemma: *Locus in quo trans terra Sancta est*; Exodus: 3:5):²⁸ *Ode Tricolos Tetra-strophos* (pp. 13-14; 16 vv. d'estrofa alcaica); *Gelboe, mons in tribu Isachar: revolutio investigationis* (Lemma: *Qu<a>eretur pec<c>atum illius, et non inveniatur*; [Psalmi 9b:15]): *Elogium* (p. 16; 10 vv. polimètrics); *Mons Ephraim, id< >est Lucifer* (Lemma: *Flores mei fructus honoris*; Ecclesiasticum 24:23): *Epigramma* (pp. 16-17; 5 dístics elegíacs); *Elgon,*²⁹ *mons prope Jerusalem Olivetum* (Lemma: *Quasi oliva speciosa in campis*; Ecclesiasticum 24:19) (p. 17; 11 vv. polimètrics); *Abarim, mons*

in tribu Ruben: acerbus frumenti (Lemma: *Venter tuus sicut acerbus*³⁰ *tritici vallatus Liliis*; Canticum Canticorum 7:2): *Ode Dicolos Tetra-strophos* (pp. 17-18; 12 vv. d'estrofa sàfica); *Pharam, mons in deserto: Pulchritudo* (Lemma: *Tota pulchra est*³¹ *anima mea*; [Canticum Canticorum 4:7]): *Epigramma* (p. 22; 5 dístics elegíacs); *Sinai, mons in deserto Pharan* (Lemma: *Gloria Domini super montem*³² *Sinai: Ode Asclepiadea con Glicónicos*; Exodus 24:16) (p. 22-23; 6 dístics d'asclepiadeu més glicònic); *Hermon, mons in tribu Manasè dedicatum* (Lemma: *Sicut ros Hermon* [Psalmi 132:3]): *Phaleucia* (pp. 23-24; 12 vv. falecians); *Sion, mons in tribu Jerusalem* (Lemma: *Elegit Dominus Sion*; Psalmi 131:13): *Ode Dachtilica* (pp. 24-25; 12 vv. d'estrofa asclepiadea 2a); *Ararat, mons in Armenia* (Lemma: *requievitque Arca super Montes Armeniae*; Genesis 8:4):³³ *Ode Dicolos Distrophos* (p. 25; 16 vv. d'estrofa sàfica); *Carmelus* (Lemma: *Caput tuum ut Carmelus*; Canticum Canticorum 7:5): *Epigramma* (pp. 25-26; 5 dístics elegíacs); *Engaddi, montes in tribu Judá: fons felicitatis* (Lemma: *Ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes*; Luca 1:48): *Elogium* (pp. 26-27; 16 vv. polimètrics).

Pel que fa a la composició dels poemes castellans que hem vist, podem dir que la mètrica és gairebé sempre perfecta, igual que la rima, que sempre és consonant llevat d'un vers lliure que trobem a la primera *cançión*. És aquest tipus de composició estròfica el més elaborat que hi trobem, i l'empra en tres casos amb lleugeres variants: 1) A la primera *cançión* al Gadgad tenim aquest esquema: ABBAaC—CDDEE; 2) a la segona que dedica a aquesta muntanya veiem: ABBAacCDDDeEFF(FF), amb dos versos finals opcionals; i 3) a la dedicada a l'Haquila tenim: ABBAacCDDDeEFFGG. Pel que fa a la resta de composicions, tenim tres *décimas* (Amaná, Hebrón i Garizima), tres *octavas reales* (dos al Seír i una al Gihón), dos *cuartillas* (Hebal i Fasga), una *quintilla* (Samaria) i una composició en *pareados reales* (Sofim).

Quant al contingut, veiem que són peces del seu temps, és a dir, del Neoclassicisme, no només per l'ús d'estrofes clàssiques sinó també per les freqüents al·lusions a la mitologia clàssica (Febus, l'Aqueront, Cíbele...), que conviuen en harmonia amb els referents judeocristians que protagonitzen aquests poemes tan impregnats de la Sagrada Escripura.

²⁵ El mont Fasgà estava al territori de Moab (Núm. 21:20), que pertanyia a la tribu de Rubén aquí referida. Quant a la cita bíblica, el versicle sencer diu així: *Solium gloriae altitudinis a principio, locus sanctificationis nostrae (Jeremies 17:12)*. El concepte de *cuartilla* equival al més corrent de *redondilla*.

²⁶ Els vint-i-cinc poemes inicials, numerats, estan dedicats de manera més directa a la inauguració del nou temple de l'Església de Betlem.

²⁷ En realitat el mont Oreb (Jutges 7:25 i Isaïes 10:26) es trobava al desert Madian, i no al Faram (SANSON 1653: s.v. Oreb).

²⁸ La cita no és del tot fidel a la *Vulgata*, on llegim el següent: *Locus enim, in quo stas, terra sancta est*.

²⁹ L'Escriptura no recull cap mont Elgon. Segurament és una confusió amb *Helon*, que pertanyia a la tribu de Rubén, com el següent (Jeremies 48:21; SANSON 1653: s.v. Helon).

³⁰ A la *Vulgata* amb v: *acervus*.

³¹ A la *Vulgata* diu es perquè *anima mea* s'interpreta com un vocatiu.

³² A la *Vulgata* s'omet la paraula *montem*, deduïble pel context.

³³ El versicle complet diu a la *Vulgata*: *Requievitque arca mense septimo, vigesimo septimo die mensis super montes Armeniae*.

BIBLIOGRAFIA

BOGAERT *et al.* (1993): Pierre-Maurice Bogaert *et al.*, *Diccionario enciclopédico de la Biblia*, Barcelona, Herder (versió castellana de Miquel Gallart).

COLUNGA i TURRADO (1946): Alberto Colunga i Lorenzo Turrado (eds.), *Biblia Sacra iuxta Vulgatam Clementinam*, Madrid, Biblioteca de Autores Cristianos, 2015.

FEJÉR (1989): Josephus Fejér, *Defuncti secundi sæculi Societatis Jesu (1641-1740)*, Roma, Curia Generalita S. J. – Institutum Historicum S. J., vol. IV (N-R).

GAYA MASSOT (1954): Ramon Gaya Massot, *Los jesuitas en la Universidad de Lérida*, Lleida, Institut d'Estudis Ilerdencs.

JIMÉNEZ ZAMUDIO (2008): Rafael Jiménez Zamudio, *Toponimia Bíblica: El Onomasticon de Eusebio de Cesarea y la versión latina de Jerónimo*, Universidad Autónoma de Madrid.

MANZARBEITIA (2009): Santiago Manzarbeitia, «El árbol de Jesé», *Revista digital de iconografía medieval*, vol. I, núm. 2, p. 1-8.

RIZOS (2015): Carlos Ángel Rizos Jiménez, «La poesia jesuítica a l'Arxiu de la Paeria de Lleida», *Shikar: Revista del Centre d'Estudis Comarcals del Segrià*, 2, p. 77-84.

RIZOS (2016): Carlos Ángel Rizos Jiménez, *La poesia jesuítica llatina a Lleida al segle XVIII: Miquel Dòria (estudi, edició i traducció de la seva obra)*, Universitat de Barcelona (tesi doctoral). En línia: <http://www.tesisenred.net/handle/10803/393889>.

SANSON (1653): Nicolaus Sanson, *Geographia Sacra ex Veteri et Novo Testamento desumpta et in tabulas quatuor concinnata*, Amsterdam, Franciscus Halma Typographus, 1704.

TRIADÓ (1984): Joan Ramon Triadó, *Història de l'art català*, vol. V (*L'època del Barroc, segles XVII-XVIII*), Barcelona, Edicions 62, 1988².

VILA (2013): Ignasi Vila Despujol, *Los jesuitas en la Rambla de Barcelona*, Barcelona, Claret.